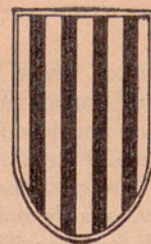

AVENÇ

dels ANNALS de la

Societat Catalana d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials

ANY II

BUENOS AIRES, SETEMBRE-OCTUBRE 1944

N.º 12

Estudi sobre el filòsof català Lluís Vives

EL mes de setembre del 1523 arribà a Oxford el valencià Joan Lluís Vives i Marc procedent de Londres, on havia romàs uns tres mesos. Venia a Oxford invitat pel cardenal Wolsey, arquebisbe de York, i llavors l'home de major influència a la cort d'Enric VIII. A Oxford, Vives fou nomenat *fellw* del *Corpus Christi College*, fundat pocs anys abans, i el 10 d'octubre de 1523 el filòsof català fou incorporat a la Universitat d'Oxford amb el títol de doctor en lleis. Fins el 1528 Vives va viure a Oxford mentre les classes eren obertes, i la resta del temps el passà entre Bruges i Londres. De la seva estada a Oxford, en resten alguns records, més en les lletres que va escriure des d'ací i que han estat publicades, que en la memòria dels oxonians contemporanis. Malgrat allò que digueren de Vives anglesos influents tan representatius com Thomas More —“¿quí és que ultrapassa a Vives en la quantitat i profunditat de coneixements?”— avui fa pena constatar que, fins entre els actuals professors del *Corpus Christi College*, la memòria de Vives es manté agrisada per una boira tan densa com la que cobreix Oxford alguns nits de tardor. És cert que el nom del nostre filòsof és conegut d'alguns erudits, però la seva obra és tan ignorada ací que m'he sentit impulsat a escriure un modest treball recordant la personalitat i les obres de Vives, treball que espero publicar un dia o altre.

Crec que m'hauria pogut considerar impermeable a la veu de la raça —aquesta vibració suau i penetrant que ens posa en contacte amb els nostres morts travessant el temps— sinó m'hagués interessat a esbrinar la psicologia de Vives i el perquè vingué ací. Per damunt de tot m'interessava conèixer les reaccions del gran filòsof en enfrontar-se amb el món anglès i per què no tornà mai més a la seva terra, tot i que fou invitat a anar a Alcalà a ocupar la càtedra de clàssic llatins, vacant per la mort del gran humanista espanyol Antonio de Lebrija. En una lletra, Vives ens diu que el clima d'Oxford es “ventós, pesat i humit”, i somnia aleshores en la seva València que, diu, té un clima “. . . tan bell i agradós, que no es coneix cap estació durant la qual els arbres abundants no estiguin coberts i guarnits amb fulles, flors,

per JOSEP TRUETA

verdor i varietat de colors. El cel és clar, pur, suau i serè. El paisatge no és mai dur con quan gela, ni enfosquit per núvols i boires, ni és l'aire massa rarefet per la calor”. A despit d'aquest pangeíric, en una lletra posterior ens diu: “. . . parlo del meu país, com els meus béns, més aviat amb modèstia per por que les meves paraules no dominin lloc a sospitar que exagero”. Si la terra l'atreia tant, però, per què no hi tornà?

Allò que vaig començar esperonat per simple curiositat, acabà absorbint-me del tot. Aviat vaig sospitar que l'aïllament de Vives del seu poble tenia un significat molt més pregon del que fins llavors l'hi havia donat. La seva partença fou providencial, ja que permeté la perpetuació de la flama espiritual que manté viva la consciència d'un poble. Veieu-ho:

Quan Vives sortí de les Terres Catalanes cap a França, l'any 1509, tenia tot just disset anys. Quan ell se'n anà, alguns prohoms catalans encara acaraven l'esperança que Ferran el Catòlic, maridat amb una princesa occitana —Na Germana de Foix—, redreçaria els malifets de la Terra i la nostra història de poble lliure rebrotaria amb nou impuls. Aquest somni durà poc. El 1512 Vives era a París; en esclatar la guerra entre Espanya i França tots els condeixebles peninsulars de Vives —entre ells Santàngel— feren cap a llurs cases. Vives preferí dirigir-se cap al nord i establir-se a Lovaina. Pel 1522, trobant-se Vives a Bruges, l'emperador Carles Vè. féu el seu històric viatge a Espanya. Amb ell hi anaven alguns dels amics de Vives, entre altres Ferran Colom, —fill del descobridor del Nou Món— i Alfons Valdés. Vives novament preferí passar penalitats a Flandes que arredossar-se sota el tàlem protector de l'emperador i tornar a la Península. Entre Bèlgica i Anglaterra transcorregué tota la vida de Vives des que deixà París. Les seves experiències d'estudiant a la capital de França les recollí en un llibret que titulà *In Pseudo-Dialecticos*, publicat l'any 1519, on descabdella un enfilall d'atacs contra els seus mestres de París. Aquest escrit es considerat per molts —entre altres per Thomas More— com de gran vàlua; en aquell llibret el nostre filòsof escriu contra el despotisme escolàstic i clama per la

llibertat intel·lectual. Quan l'escriví tenia poc més de vint-i-sis anys. Fins al final de la vida conservà la ploma presta a servir contra totes les tiranies; en això cal veure-hi la clau del seu exili. Vives hauria pogut claudicar, tornar-se'n a l'Espanya Imperial que acabava de néixer i assegurar la seva posició material fent sacrifici de la part més noble de la seva personalitat, aquella que l'ha fet un dels més grans pensadors de tostemps. Per sort del món civilitzat i nostra, romangué allunyat de la pàtria per sempre més vivint miserablement, ara recollit pel seu amic, el negociant basc Pere d'Aguirre, ara ajudat pel seu sogre quan maridà la noia Margarida Valldaura i Cervent, de la colònia catalana de Bruges. Sempre, però, preservant aquella fidelitat a la seva natura que l'ha fet el millor exponent de la nostra mentalitat nacional.

En aquest curt escrit no tinc espai per a esbossar la silueta del nostre pensador. La meua intenció tan sols és remarcar alguns trets de la vida de Vives que presten suport a la meua manera de veure'l. Fidel a la seva sang, hereu com era dels nobles cavallers poetes i guerrers, els Marc de la conquesta de València i els dels Jocs Florals —Joan, Auziàs, Pere i Enric— i també hereu dels senzills negociants de Perpinyà traslladats a Dènia —els Vives—, el nostre filòsof encarnà aquesta barreja d'idealisme i de sentit pràctic que és la moll de la nostra ànima. Quan el procés del divorci d'Enric VIII, amb Catarina d'Aragó era ja molt avançat, Vives aconsellà a la reina de sotmetre's a la voluntat de l'espòs, malgrat que tota la raó estigués del costat de Catarina; per a Vives era evident que, qualsevol cosa que Catarina fes, el rei tiraria endavant el seu projecte de separació, tot fent quedar malament la reina. Ella no volgué seguir el consell de Vives i fins l'encarregà de la tramitació dels seus assumptes. La reacció de Vives ens és coneguda per una carta que va escriure a Vergara on diu: "La reina estava enutjada amb mi perquè no vaig obeir la seva voluntat, deixant-me portar més aviat pel meu juí. Però aquest per a mi té més valor que el criteri dels prínceps. La reina m'acusà d'ésser negligent i rebel, i tots dos —els reis— em privaren dels honoraris que m'havien estat pagant fins llavors." Novament Vives sacrificà el benestar personal per tal d'ésser fidel a la seva natura lliure.

El sogre del nostre pensador estigué nou anys malalt de sífilis, fins que en morí; el tractà un amic personal i compatriota de Vives, el metge Joan Població, qui no m'estranyaria que ja hagués emprat el mercuri en el tractament, puix que ja havia estat recomanat per un altre metge valencià, en Gaspar Torrella, en el seu llibre *De Pudendagra seu de morbo gallicum*, publicat a Roma el 1497. L'any 1525 el sogre de Vives estava força malalt, fins al punt que no podia atendre el seu negoci d'importació de fruites i vins. Llavors Vives, el filòsof, prengué la direcció dels afers de la casa Valldaura i es dedicà a vendre vins i fruites, tal com fan encara avui pels voltants del Covent Garden londinenc els fills de València. Foster Watson, el millor biògraf anglès de Vives, ha publicat dos permisos expedits per les autoritats angleses i guardats amb els *State Papers*, on un Johannes Ludovicus Vyves es autoritzat a "im-

portar 300 barrils de vi de Gascunya i tintura de Tolosa... per a tres anys". L'altra llicència l'autoritza a exportar 100 roves de blat.

L'any 1526 Vives va escriure, mentre era al *Corpus Christi College* d'Oxford, un llibre que encara no ha estat apreciat com crec que es mereix. Em refereixo al *De Subventionem Pauperum sive de humanis necessitatibus*, publicat a Bruges el mateix any 1526. Aquesta obra es considerada per tots els qui la coneixen com el punt de partença de la moderna legislació social, i ha estat traduïda a diversos idiomes, entre ells a l'espanyol —València, 1781—. El llibre fou dedicat al Senat Municipal de Bruges, que va fer-lo traduir al flamenc, i tingué un tan gran succés que no fa gaires anys el pla de Vives encara constituïa la base de l'organització belga d'assistència als necessitats. Vives estableix un sistema de prevenció de la pobresa per mitjà de l'ensenyament, i ell —tan catòlic— insisteix que l'assistència dels necessitats no és una funció de l'Església, sinó un deure de l'Estat. Fou en aquest llibre on per primera vegada es planejà una institució per a l'educació dels orbs; la bogeria hi es descrita com una malaltia, i els folls com a malalts que han d'ésser tractats i no pas com a embriuxats que cal cremar, tal com era corrent en aquella època. Vives deu aquest criteri humà i científic a la seva condició de català. L'any 1409, sota el regnat de Martí l'Humà, els frares de la Mercè —aquella ordre religiosa que ens honora a tots els catalans—, van instal·lar un hospital per a dementes a València. Més de cent anys després encara no hi havia a Europa altres hospitals per a orats que el de València, i els que s'havien instal·lat a la Península seguint el seu exemple, especialment a Saragossa i Granada, si bé aquest darrer caigué aviat en la més deplorable i cruel ineficàcia. Vives fou l'encarregat d'assabentar al món occidental que la superstició havia estat superada a la seva terra catalana en oferir un pla raonat d'atenció i cura d'anormals i desvalguts.

Vegeu l'empremta de la mentalitat realista de Vives en les paraules amb què defensa el seu pla: "... Si no fos possible posar tot el pla en operació immediatament, perquè potser el vell costum s'oposarà a la innovació, es pot anar amb tacte comerciant per implantar les parts més senzilles i després, gradualment, introduir les més difícils. Alguns sempre voldran lluitar contra el qui es bó, el món contra Crist. Aquests pocs calumniaran sempre les temptatives per tal d'ajudar els desvalguts i al·legaran pretextos contra elles, tals com dir que nosaltres farem les condicions dels pobles pitjors més que no pas millors, o dient que nosaltres esmenem la dita del Crist que sempre hi haurà pobres. Crist preveié, en efecte, la pobresa com a inevitable, tal com Sant Pau va preveure les heretgies, però això no vol pas dir que hàgim d'abstenir-nos d'ajudar els pobres en llur miserable condició i de voler curar-los... Potser n'hi haurà alguns, com sovint s'esdevé en els afers públics, que desaprovaren qualsevol esforç que no hagi estat iniciat per ells mateixos, com si ells monopolitzessin el seny i el talent." ¡Quin pregon coneixement de la psicologia humana no hi ha inclòs en aquests raonaments!

Amb els seus afanys d'afavorir els necessitats i

també amb l'esperit indomable d'home lliure, Vives fou un alt exponent d'allò que avui en diem *liberalisme-progressista* o allò que ací, a Anglaterra, està enquadrat pel *laborisme-liberal*, això és, *liberalisme polític i laborisme social*. El nostre filòsof creia que, sense llibertat, l'essència que fa la dignitat de l'home no podria florir; per això combaté el comunisme dels anabaptistes alemanys i flamencs que dirigia Jan Benkelszoon de Leyden. Contra aquests Vives va escriure *De rerum comunione ad Germanos inferiores*, on expressa la convicció que el comunisme fora fatal per al futur de la humanitat, "sinó fos, diu, que tan sols podria durar un curt temps." Vives creia que el comunisme dels anabaptistes era contrari a la naturalesa humana, puix que, afirma, en una societat comunista la llibertat desapareixeria.

Aquest conjunt de preocupacions que Vives sentí pel millorament social del poble senzill i pel seu benestar moral; el zel ardent amb què defensà el lliure arbitri i tota mena de llibertat —civil, religiosa, intel·lectual—; el seu respecte a l'autoritat emanada del poble —deia, però: "és un error creure que la llibertat política consisteix a fer cadascú allò que li passi pel magí, com si això es pogués practicar sense el col·lapse de la societat"—; la seva convicció que "no és amb moltes lleis, sinó amb el bon exemple com cal governar els pobles", tot plegat, ¿no són les majors característiques de la catalanitat? L'interès pel progrés i benestar del poble fou constant en els pensadors que influïren la nostra "ruling class" quan aquesta no havia degenerat per la imitació de societats foranes, sense arrel a la terra i per tant sense saba.

D'Olaguer, que tot i preparant-se per a la santificació, signà el primer tractat de comerç del nostre poble amb la República de Gènova, fins a Vives, passant per Penyafort, Llull, Vilanova, Eiximenic, Sibiude, Metge, Servet i Galés, i fins Calçans i Balme i tot —¿i per què no fins el cardenal Vidal i Barraquer?— tots els nostres pensadors i els formadors de la nostra consciència col·lectiva agermanarem amb graus variables aquests pètals de la flor de la catalanitat. En cap d'aquests grans catalans la flaire no és tant pura ni penetrant com en Lluís Vives, puix que ell és, al meu judici, el més gran producte de la Terra. La fidelitat a la seva pròpia natura li féu defensar l'ensenyament dels infants en la llengua materna —i com exemple hi posa el català— i l'ús de l'idioma vernacle en els tribunals de justícia i en poesia. Encara més significatiu és que escrivís per al Consell Municipal de València una obra titulada *De l'Establiment de l'Escola*, obra escrita en català que, malauradament, s'ha perdut. Va estar, segons diu el gran biògraf i parent de Vives Gregori Mayans i Siscar, guardada entre els papers de l'arxiu municipal de València i un deixeble de Vives, el valencià Damià Savalls, féu constar que treia les seves idees de l'obra de Vives en una obreta publicada el 1531 —*Oratio parvaenetica de optimo statu reipublicae*. Diu que l'obra de Vives era escrita en idioma vernacle. Sembla que es tractava d'un pla d'ensenyament d'infants a càrrec de les autoritats civils, com una segona part del *De Subventionem Pauperum*, puix que *De l'Establiment de l'Escola*, fou escrit un any després de l'altra, i tal

com el *De Subventionem Pauperum*, l'envià a l'ajuntament de Bruges; l'altra obra la dedicà a la seva estimada València, "per a profit dels infants dels seus germans". L'obra enviada a Bruges fructificà esplendorosament; de la que anà a València —a una València on treballava la Inquisició forastera— se'n ha perdut fins i tot el record. Això palesa la bona fortuna que tinguérem tots amb què Vives s'exilés. Com que va escriure en llatí, la llavor sembrada a l'Europa del Renaixement fructificà abundosa.

El seu pacifisme, el seu sentit del *compromise*, fill de l'hàbit comercial del seu poble, les idees obres educació que tant influïren Francis Bacon

Amos Comenius —Komenski— i els altres pares de la moderna pedagogia, l'empremta que deixà en Ben Johnson, la descripció de les associacions psicològiques que no foren redescobertes més que per Freud, tres cents cinquanta anys més tard, fins i tot la recomanació d'una associació de nacions per tal de prevenir la guerra —que el savi dominic basc Francisco de Vitoria desenrotllà tan brillantment pocs anys després a les seves *Relaciones*— tot això i molt més ho deu el món a l'exili de Vives. Els catalans nacionals d'avui encara li devem més. Lluís Vives s'emportà de la pàtria, com reclosa en un vas sagrat, l'essència més pura que havia forjat el tremp creador de la raça. Això tan indefinible i tothora tan nostre, barreja de saviesa, prudència i fermesa que fou el vers. Paraula i sentit que cap més idioma posseïx; que no pot traduir-se per l'anglesa "wisdom" o per la francesa "sagesse", puix que la nostra fou menys rica en valor intel·lectual, però molt més completa que les seves germanes, més plena de caràcter i de tremp.

Quan el seny era una qualitat nacional dels catalans, aquests anaven pel món a llur albí; però també tornaven a casa quan els abellia. Amb seny fórem grans i sense ell anàrem de tomballó en tomballó fins a parar on som. Vives, ens el guardà per a tots nosaltres. També el sembrà a Oxford, a París, a Bruges i a Lovaina. La planta creixé tan alta que un bon dia —tres-cents anys després de la mort de Vives— un català la descobrí. En Xavier Llorens i Barba la trobà tot llegint els apòstols de l'escola de filosofia escocesa —coneguda amb el nom d'*escola del sentit comú*—, Hamilton i Reid, els qui l'havien rebuda d'unes llavors sembrades per Vives. I el bon professor de Barcelona, es sentir l'esgarrifança que tot català sent quan per primera vegada llegeix Vives, es trobà que no havia d'inventar res, puix que tot allò que comptava per a un català ja havia estat dit abans. Del recobrament del vell sentit hem nascut tots nosaltres. És veritat que alguns catalans preclars, especialment a València —mai no li pagarem allò que li debem—, havien mantingut contacte amb les fonts de Vives, com Gregori Mayans, Andreu Piquer i Joan Pau Forner. També es veritat que Felip Guasp introduí a Mallorca, l'any 1800, l'ensenyament de Vives amb la traducció, que féu ell mateix, del *Ad Sapientiam Introductio*. Però no fou fins a l'escola barcelonina de Llorens, Eixelà i Codina, adherits entusiastes a l'escola escocesa del sentit comú, que Vives, i amb ell el seny, foren reintroduïts entre els catalans. Vives ens deixà

una herència i un mandat: Els rebutja amb fermesa de seny allò que sabem inoperant o perjudicial per al nostre desenrotllament col·lectiu o allò que pot minvar la nostra contribució a l'enlairament de la condició humana. Amb una Catalunya mestressa dels seus destins, la llavor que hi neixi no caldrà que cerqui terra a fora per donar fruit. Perquè a Catalunya no hi neix l'opressió sense que mori la catalanitat.

Quan hàgim tornat a casa ens caldrà pagar el deute que tots tenim amb Vives, fent que, per primera vegada, les seves obres siguin retornades al català, llengua en què foren pensades. Crec que sorprendrà veure la compenetració entre l'idioma i el to mental del gran exiliat de València, qui fa més de quatrecent anys digué: "Nosaltres (els mestres) hem d'aplicar la nostra sol·licitud al poble així com abans la dedicàvem al prínceps".

Oxford, 1944.

Filosofia lul·liana

L'ECLIPSI de les lletres catalanes en els segles XVII i XVIII es causa que no sien abundoses les fons documentals del pensament català, en especial en allò que es refereix a ciències socials. Però el pensament del magne Ramon Lull de les darreries del segle XIII ens compensa d'aquesta manca posterior d'expressió del geni de la nostra nissaga del qual es donen mostres en la seva *Doctrina pueril*, i en feu un recull adient M. Obrador i Bennassar en el seu llibre "Doctrines sociològiques lul·lianes". Vet'en ací uns fragments:

Sens aquests tufficis (mesters) lo món no seria ordonat; ne burgeses, cavallers, prínceps, prelat, no purien viure sens los homens qui han los mesters damunt dits.

En qualque terra on sia, pot viure maestral; e per assò los sahhahins han molt bona manera, en assò que tothom per richom que sia, per tot assò nos lexa de mostrar a son fill algun mester; per so que si li fallia la riquesa, que pogués viure per son mester.

Molt fill de richom mor de fam en terra estranya, per so cor no ha mester; e molt hom lexa rich son fill, qui ve a pobrea e a mort, per so cor guasta la riquesa, e no ha mester ab lo qual pusque viure.

Molt hom vulria saber algun mester on pogués viure con ha guastat lo séu. e molt hom seria savi si havia de que; e molt hom viuria de son mester, si sabia procurar; e tal hom mostra a son fill a desprendre, que li valria més que li mostrás algun mester.

Pus segura riquesa es enriquir son fill per algun mester, que jaquirli possessions; car tota altra riquesa desampara hom, de mester enfora. On per assò, fill, jot consell que tu aprengues algun mester, per lo qual pogués viure, si mester era.

No es nul mester que bo no sia...

Quax tots los homens que son en los mesters damunt dits, desijen esser en estament de burguès, e vulrien que lurs fills fossen burgeses; e no es en tot lo món negun uffici ten duptós ne qui ten poch dur.

...Burguès despèn e no guanya; e a fills, e cascú està ocios e vol esser burguès, e la riquesa no pot a tuyt bastar... Nuls homens no viuen ten poch com burgeses, ¿e saps per què?... per so cor no menjen massa e traen poch de mal (fan poca feina)... e en nul home ha tan ahontada pobresa com fa en home burguès.

Hom es fet a trebayar o a trer mal; e qui fa son fill burguès, fa contra so per que es fet...

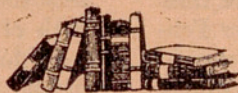
Ens plaurà de donar altres fragments tan substancials com els transcrits en successives edicions dels ANNALS.

MISCELLANEA FABRA - Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra pels seus amics i deixebles amb motiu del 75è aniversari de la seva naixença — Buenos Aires, Editora Coni, 1943.

Aquest volum que encapçala un "Advertiment" del professor Joan Coromines, qui ha tingut cura de l'edició, és una bella mostra del nivell a que es mantenia la cultura catalana abans del cataclisme de 1936-39. Ens hem de felicitar que hagi estat possible la seva publicació, la qual, tant com un testimoni, ve a ésser una promesa del que tornarà a ésser Catalunya quan, en data no llunyana, es puguin reorganitzar els seus centres d'estudis i es reprenguin amb tota plenitud les seves activitats culturals.

L'index d'aquest corpus tan evoca-

Els Llibres

dor reuneix una suma de treballs valuosos i de signatures distingides, algunes, com Louis Gauchat, O. J. Tuullio i Ferran de Sagarra, ja traspassades en aquests darrers cinc anys. Els estudis lingüístics i etnològics de Bosch Gimpera, Coromines, Grandó i R. Violant i Simorra son una bella mostra del tresor que encara resta per a descobrir en la selva de la nostra llengua parlada, la font suprema de totes les investigacions científiques. Són d'excel·lent interès els estudis de Paul Aebischer, *Autour de l'Origine du Nom de Catalogne*, de P. B. Balaguer, *Bastero i els Orígens de la Llengua*

Catalana, i d'Amado Alonso, *Partición de las Lenguas Románicas de Occidente*. Aquests treballs i altres de semblants haurien de tenir major difusió entre els catalans que aspiren a tenir idees clares respecte els orígens i fonaments de la nostra nacionalitat, envollats, com els d'altres pobles, en la boira del mite i la llegenda.

Es notable el treball del nostre bon amic William J. Enswistle, *Remarks on the Idealistic Extensions of Linguistic Science*, i es molt escaient el treball de M. Sanchis Guarner sobre *Folklore Geogràfic de la Comarca d'Alcoi* que ens refresca la noció de les profundes arrels catalanes en aquella allunyada contrada alacantina. En conjunt, és un tribut molt digne de Mestre Fabra, estimat de tots, i una gustosa anticipació de les noves que confiem tenir molt aviat de l'eximí patriarca de la llengua catalana.

M. S. M.

Tota la correspondència a: CHACABUCO 863 "CASAL DE CATALUNYA" - Buenos Aires.

Impremta Fontana, carrer Perú 796, Buenos Aires (República Argentina)